

Polányi Mihály: A békeszerzőkhöz.

(Nézetek az európai háború és béke feltételeiről.)

Mikor lesz vége?

Immár hónapok hosszú sora óta küzd világszerte kiváló férfiaknak egész serege, hogy utat törjön a békének és kiragadjon minket, Európa népeit, a romlásból, melybe naponta mélyebben belesodortatunk. Eleinte, legtöbbször azt hittük, hogy a népek első szabad megnyilatkozása, a béke eszméjének első felszabadulása ellenállhatatlan gyorsasággal fog véget vetni a háborúnak. Ehelyett mily keserű aggodalmak közt látjuk ma nap-nap után hatalmasabbaknak a béke akadályait, kilátástalanabbnak a béke küldötteinek munkáját. És kifakadunk: Helyesen fogják-e fel küldötteink feladatukat? A béke igazi szelleme él-e ezekben a férfiakban? Egy eljövendő új kor látomása megnyílt-e szemeiknek?

Mindegyik kérdés nyomán új kétség fakad. Miről tárgyalnak eddig főképen? Először különböző békefeltételekről: Elzászról, Trentinoról, Belgium és Szerbia kártalanításáról, azután még a döntőbíróságokról és a fegyverkezések korlátozásáról.

Ez a sorrend is jelzi már e tárgyalások szerencsétlen, meddő szellemét!

Minden népek küldötteinek először is egy megdönthetetlen nemzetközi jogrend intézményes alapjaiban kellene megállapodniuk, akkor azután az államok méltóságát és integritását érintő kérdések önként elintéződnének, ellenben, ha egyszer belemennek a háborús vitákba a háborús szellemben, akkor a nemzetközi béke szilárd alapjainak megteremtésére képtelenek lesznek: ezek nélkül pedig, amint azt már a kormányok is kijelentették, talán rövid fegyverszünet lehetséges, béke azonban, amely *békességet*, Európa felvirágzását jelentse, nem jöhet létre.

Mert aki a béke feltételeit megszabja, az megszabja a háború feltételeit is. A különböző békemegbeszélések első ténye tehát, így értelmezve, nem más, mint annak deklarációja, hogy Trentino hovatartozása, Elzász kérdése, néhány millió kártalanítás alapos és igazságos ok a világháború felidézésére. Ily deklaráció szellemében azonban Európa jövő békessége meg nem alapozható s amíg ily szellem él bennünk, addig a háború tart tovább.

Végzetes hiba, ha a béke előkészítői abban látják feladatukat, hogy mint afféle fiókdiplomaták, az európai államok szuverenitásán kölcsönösen ejtett sebeket igyekezzenek begyógyítani: ezzel csak elismerik azt, amivel meg kell küzdeniök: *Mert mindaddig, amíg az európai államok szuverenitása mai korlátlanságában fennáll, ez a háború folyik tovább. Béke pedig akkor lesz — és csakis akkor —, ha mi, Európa népei átérezzük az európai államok benső együttműködésének és szoros jogrendjének eszméjét és ezáltal az államok hatalmi vitái tárgytalannokká váltak számunkra.*

Ezen álláspont kifejtése legyen a következőkben feladatom.

A háború okai.

Vizsgáljuk először az európai államok mai korlátlan szuverenitásának mibenlétét és hatásait:

Európa területe hat nagy állam közt oszlik meg, melynek mindegyike 6—10 milliós hadsereg kiállítására kész. Minden állam népe többre tartja, saját állama nagyságát és gazdagságát, mint bármely más államét és ha idegen állam ezt a nagyságot és gazdagságot csorbítani akarja, akkor minden állam népe kész egész seregét harcba küldeni a fenyegető szomszéd ellen. Az államoknak tehát, mint versenytársaknak, állandó készenlétben kell lenniök, úgy a védelemre, mint arra is, hogy területüket esetleg meg tudják nagyobbítani hirtelen rajtaütéssel. Ugyanezért szükséges, hogy az államok erejüket, terveiket, szövetségeiket mély titokban tartsák egymás előtt s ezzel velejár, hogy ez a titkos hatalom lehetőleg csak 2—3 ember kezében legyen.

A beláthatatlan pusztításnak így kialakult hat titkos európai központja persze kölcsönös félelemben és bizonytalanságban kellett, hogy tartsa Európa népeit. Egy automobilokban gazdag sereg néhány nap alatt eláraszthatja a szomszédos ország nagy részét. Meg kellett tehát előzni a készülődést gyorsabb készüléssel, a támadást gyorsabb támadással: ez elől egyik hatalom sem térhetett ki. — Ez a háború keletkezésének rövid sémája.

És mért épp most indult meg ez a háború s nem előbb vagy utóbb?

Mert az európai államok egymásra való veszélyessége éppen az utóbbi évtizedekben rohamosan fokozódott és pedig a vasút-, automobil- és tüzérségi technika fejlődése folytán. Ez hozta az európai államokat végül is abba a helyzetbe, hogy könnyelműség vádjá nélkül nem tehettek egyebet, mint hogy az ellenséges támadás megelőzésére betörjenek szomszédai területére.

Félreértések elkerülésére még bővebben is ki kell ezt

fejtenem. Nem azt állítom tehát, hogy két szuverén állam létezése a földgömbön szükségképen örökös háborút jelent kettőjük között! Bizonyos ugyan, hogy két állam között mindig meglesz a jogos bizalmatlanság, mely a háború csiráját táplálja, de ha a két fél egymásra hirtelen veszélyt zúdítani nem igen képes, ha hetekig vagy hónapokig tart, míg seregeiket egymás ellen harcba küldhetik, akkor nem lehet arról komolyan szó, hogy az ellenséges betörés megelőzése kötelességévé teszi az állam vezetőinek a másik fél megrohanását. Ha mégis kitör a háború, akkor a bizalmatlanság itt csak egy jelentéktelen ok a sok közül, az igazi okok valamelyes anyagi vagy erkölcsi ambíciók lesznek, melyek a háborús vállalkozásban keresnek megvalósulást.

Ezzel szemben az európai nagyhatalmak egymásra való veszélyességük mai hallatlan fokozódása folytán épp az ellenkező végetet jelentik. Itt kellett, hogy a kölcsönös és jogosult óvintézkedések a hatások és ellenhatások gyorsan fokozódó sorozatában a hadüzenetben csattanjanak ki. Ebben a helyzetben a háborúnak sokat emlegetett okait, a háborús anyagi és erkölcsi ambíciókat kell másodrendű jelentőségüknek tekinteni, melyek csak az utolsó lökést adták meg egy olyan egyensúlynak, melyet csak meglóditani kellett, hogy felboruljon. Minden nappal erősödik mindenkiben az érzés, hogy a világháború valami egész sajátos jelentőségű, végzetszerű katasztrófa, mely lényegében különbözik a múlt minden háborús vállalkozásától. Nos hát — *ez az a jelentős sajátosság: a világháború lényegében és elsősorban nem háborús vállalkozások összessége (mint azt talán eleinte hittük), hanem lényegében nem más, mint az európai államok szuverenitást elvének, veszélyességük mai foka mellett, egyedül megfelelő stabilis állapot.*

Ha ez az állítás egy pillanatra talán paradoxonnak tűnne, akkor csak emlékezzünk vissza, hogy a világháború első ténye valóban egy hatalmas és villámsebes betörés volt ezernyi automobilon, melyről még a német birodalmi gyűlés is csak úgy értesült, mikor a kancellár bejelentette, hogy „csapataink ma éjjel átlépték Belgium határát”. A csataterp nyilván egy ellenállhatatlan roham volt Párisig, ami 10 nap alatt eldöntötte volna a háborút. És bizonyos, hogy ez a roham csak egy egészen hasonló ellenséges rajtaütésnek akart elébe vágni, vagyis az oroszok keletporoszországi betörésének, mely csakugyan könnyen végzetessé válhatott volna a németekre.

De hogy ez a német csapás nem volt más, mint a jogosult védekező és megelőző mozdulatok sorának utolsó ríposztja, az világosan kitűnik, ha csak egy percre türelmesen és szokott

bizalmatlanságunk félretevésével meghallgatjuk a nagyhatalmak saját előadását. Mindegyik azt mondja, hogy „nem ő kezdte” és világosan bizonyítja, hogy a másik fél már előbb tett intézkedéseket, melyek őt kényszerhelyzetbe hozták. És ebből nem az következik, hogy egyik vagy másik, vagy mindkét fél hazudik. A tények, melyeket említenek, kétségen felül állnak, — a helyes következtetés az, hogy mind a két félnek igaza van. Való, hogy Németország nem várhatott, mert Oroszország mozgósított, hogy Oroszország mozgósított, mert Ausztria mozgósított, hogy Ausztria nem várhatott, mert Szerbia megsértette és a tekintélye kockán forgott. Persze ezzel nem az van mondva, hogy a világháború „kielégítő oka” Princip volt, hanem éppen ellenkezőleg, arra mutatok rá, hogy akármerre is követjük a kölcsönös megriadások sorát, melyek végül a háborúban sülték ki, az okok sorozata mindenütt mind apróbb és apróbb eseményekhez vezet, amelyek semmi esetre sem tekinthetők a tényleg maguk után vont események „kielégítő okainak” és hogy éppen ezért a kielégítő ok *magá az az állapot, melyben apró események lavinaszerűen növekvő bizalmatlansági járványokat válthatnak ki.* Ez az állapot pedig, mint mondtam, az európai államoknak az a hatalma, hogy pusztító erejüket bármely pillanatban képesek szomszédjaikra rávetni, amely hatalom pedig, logikai következménye a korlátlan szuverenitás eszméjének, vagyis annak, hogy minden állam népe úgy érzi, hogy saját államának nagysága és gazdagsága sokkal fontosabb ránézve, mint minden más államé.

Kinek bűne a háború?

A békemegbeszélések megkezdését megnehezíti az, hogy az ellenséges felek (különösen az entente részéről) legelőször is azt akarják tisztázni, hogy „kinek bűne a háború?” Ebben a kérdésben meg nem egyezhetnek, mert mindkét fél kötve van a háború elején követett politikája által és ezért mindegyik fél a másikat vádolja. Pedig nem több joggal látszik egyik állam a másikat a háborúért okolni, mint amennyivel egy összedőlt ház romjai közt egyik téglá a másikat vádolná az összeomlásért.

Abban igazuk van — úgy vélem — a béke küldötteinek, ha munkájukat a háború okainak kutatásával akarják megkezdeni. Mert a, háború kitörésének okai nem szűntek meg ma sem és miattuk tart a háború ma is tovább: a háborúnak tehát csak ezen okok megsemmisítésével lehet véget vetni. Ne ragaszkodjanak tehát a béke politikusai a háború elején tett vallo-másaikhoz. Mikor a világ kifordul sarkaiból és az emberiség egy ismeretlen új korszakba rohan, ne keressék a politikai

következetesség formuláit. Akkor meg fognak szabadulni azon nevetséges kényszerképzettől, hogy valamely egyes állam okozta ezt a szerencsétlenséget. A katasztrófa oka Európa elavult szervezete: hat korlátlan szabadságú nagyhatalom fennállása szűk területen. A háború bűnösei pedig mi vagyunk, Európa népei, e hat állam eszméjének hordozói.

Ki felelős a háború folytatásáért?

Amíg az európai nagyhatalmak kölcsönösen le nem mondának hatalmuk szabad gyakorlásáról, addig minden őszinte béketörekvésük hiábavaló. Mert a béke, melyet ma köthetnének, lényegében csak a háborúelőtti állapotot állíthatná helyre, vagyis azt a helyzetet, melynek terhei és veszélyei a háborúba kergettek bennünket.

Ezen helyzet terhei és veszélyei azóta csak súlyosabbak lettek: az európai hatalmak még veszélyesebbek lettek egy-, másra, hadiszergyártásuk, tüzérségük, kiképzett legénységük megsokszorozódott. Jobban félnek egymástól és százszor több okuk van erre, mint a háború előtt volt. Ily alapon nem lehet békét kötni, legfeljebb talán rövid lélegzetvételre szót válhatnak a küzdők, hogy új irammal mehessenek azután egymásnak.

És ezzel ne vessék szembe, hogy az államok tanultak a mostani kárukon, hogy nehezebben fogják magukat most háborúra szánni. Láttuk-e, hogy a semlegesek tanultak a mi kárukon? Nem avatkozott-e be egyik a másik után? És ezen nincs is mit csodálkozni: — az állam, a „népgép”, nem okulhat, mert csak azon egyfélekép tud működni, ahogy azt szervezete megköveteli.

Európa népeinek helyzete a háború előtt olyan volt, mint egy hegymászóé, aki szakadék befagyott párkányára kerül. Minden mozdulatnál, mellyel menekülni próbál kétségbeesett helyzetéből, lejjebb csúszik a lejtőn. Mit tegyen? Ott szenvedjen ki mozdulatlanul¹? Nem, inkább egy végsőt próbál! És lezuhan...

De tegyük fel, hogy a szerencsétlen mászó isten csodájából fennakadt a szakadék falán és sikerül neki visszakúsznia a meredek párkányra, más szóval, hogy Európának sikerül békét kötni a *status quo* alapján. Megtanult most a mi emberünk nyugodtan ülni a jeges lejtőn? Okosabban fog most viselkedni? Újra csak vergődni fog, újra csak lezuhan.

Mért akarjátok hát béke politikusai, Európa vezérei, hogy visszakapaszkodjunk a szakadék oldalán, melybe zuhantunk, fel, a végzetes párkányra, vissza? Oda vezessetek, hol íme ösvény visz ki a mélyből, ki a termőföldek síkjára.

Az állam — vallásos eszme.

Sok kritikai szempont közül, mely felfogással szemben felmerülhet, csak egy fontosabbat akarok itt röviden tisztázni. Arra a pontra kell visszatérnem, ahol a háborút oknyomozó közkeletű gondolatmenet elágazik az enyémtől. — Ez a pont ott van, ahol a hivatalos nyilatkozatok okfejtését követve, végre is Princip golyójára vagy Tankosics őrnagy útlevelére, vagy valamely más, aránylag végtelenül jelentéktelen eseményre bukkanva, érezzük, hogy zsákutcába jutottunk. Ezen a ponton a nagy közvélemény (mely mindig szkeptikus és ellenzéki és sohasem akarja a kormányoknak elhinni, hogy olyan ostobák, amilyeneknek mondják magukat) így okoskodik tovább: minthogy ilyen apróság miatt nem dönthettek a világot katasztrófába, tehát a kormányok hivatalos nyilatkozatai hazudnak és az igazi ok anyagi és erkölcsi aspirációk, Elzász! Berlin—Bagdad! a délszláv kérdés! Piacok! Irredenta! a keleti kérdés! szóval az a száz jelszó, mely a háború elején telesivította a levegőt.

Nem akarom tagadni, hogy a közvéleménynek igaza volt, mikor rámutatott a háborúnak ezen okaira (melyeknek jelszavait különben minden bizonnyal maguk a kormányok szórták el a polgárság körében). A közvéleménynek szerintem csak abban nem volt igaza, hogy a háborút lényegében úgy fogta fel, mint ezen jelszavak irányában megindított vállalkozást. Vagy legalább is nincs igaza akkor, ha a „vállalkozás” szó alatt közönséges értelemben vett vállalkozást, vagyis emberi érdekre irányuló megdöntött cselekvést értünk.

Hogy ezt a pontot megvilágítsam, ki kell fejtenem a magam felfogását ezen háborús célokról. Az állami szuverenitás elvét úgy írtam fentebb körül, mint a népeknek saját államuk nagysága és gazdagsága iránt érzett féltékeny szeretetét. Analizálatlanul hagytam itten „az állam nagysága és gazdagsága” kifejezést, melynek konkrét értelme pedig nem önként adódó. Nos hát, ezek a jelszavak: „Elzász!” „Konstantinápoly!” „Szaloniki!” stb. tényleg megadják azt, amit ma ezen kifejezések alatt értünk. Idáig tehát egy vágányon haladok a közr véleménnyel, itt azonban elválunk.

A közönséges felfogás az, hogy az említett jelszavak megvalósulása az állam népének vagy legalább is a nép valamely osztályának érdekeit szolgálja. Erről a felfogásról azonban Voltairetól Norman Angellig sok jeles elme teljes meggyőző erővel kifejtette, hogy a háború pusztításait és vak esélyeit tekintve, azt teljességgel hamisnak kell tekintenünk. S akit még ezek a szerzők nem győztek volna meg arról, hogy a háború rossz üzlet, azok ma, a háború negyedik évében, miután

300 milliárd emberi munkát összezúztunk, 10 millió embertársunkat eltemettük és 5 millió nyomorék lett, bizonyára meggyőződtek már arról, hogy ez nem valami ügyes módszer olyan fogások eszközésére, mint „Elzász”, „Bagdad”, „Konstantinápoly”, stb.

És mégis ezzel szemben mily megdöbbentő dolgot látunk? Mily mélyen gondolatba ejtőt és egyúttal a való összefüggések megismerésére vezetőt! Mikor nemrég Stockholmban összegyűltek a szocialisták, első szavuk újra az volt: „Elzász”, „hadikárpótlás”, „Trentino!”

Ha sikerült az olvasót csakugyan gondolkodóba ejtenem ezen tény felett, úgy az abból meritendő tanulságot is el fogja fogadni: túl kell tenni magunkat azon csökönyösen bennünk élő materialista előítéleten, hogy a nagy tömegek cselekedeteit elsősorban *érdekeik belátása* vezérli. A stockholmi kiküldöttekből nem érdek beszél, hanem az állam hatalmi eszméje szól ki, az az eszme, melyről fent kifejtettem, hogy a tömegekben való élete mikép hozta Európát a világháború állapotába és amely ma is stabilissá teszi ezt az állapotot. S amivel ezen a ponton tisztába kell jönnünk, az az, hogy az állam eszménye nem az államot alkotó nép egy részének vagy összességének érdekeiből meríti erejét. A háború rossz üzlet. De az állam nem mint érdekszövetség, hanem mint eszme indul háborúba, s ami egy érdekszövetségnek rossz üzlet, az az eszmének éltető táplálék. Az üzlet racionális befektetéseket igényel, az eszme véres áldozatokat követel.

Ha az állam az ő polgárainak érdeke szerint cselekednék, akkor egyesülne szomszédaival az állandó és biztos együttes munkában: vagyis megszűnnék szuverén módon létezni. De az állam eszme, mely önmagáért él, saját hatalmáért, érdekeiért, melyek neve: Trentino, Elzász, kárpótlás stb. Ezek az érdekek senki emberfiáé, de érdekei az államnak, melynek eszménye a népekben benne él.

Tudom, hogy ez a felfogásom a közkeletű materialista gondolkodással nem rokon és ellenvetésekét vált majd ki. Ezekkel foglalkozni itt nem helyén való és ezért csak pár szóval akarom védekezésem gerincét megadni: Azzal, hogy korunk megtagadott „minden előítéletet”, még nem szabadult meg az előítéletektől. Mert ezek azon hallgatólagos feltevésekben gyökereznek, amelyek — tudtunkon kívül gondolkodásunkat irányítják. Ezért nem lehet őket megtagadni. Csak ha fogalmainkat alaposan tisztázzuk, jövünk rájuk — és csak ez szabadíthat meg tőlük, ha hamisak. Lehet tehát, hogy vannak korunknak *materialista előítéletei*, melyek majdan épp oly vad képzelődésnek fognak tűnni, mint ma az elmúlt korokéi. Álljanak meg tehát és gondolkozzanak azok, akik azt a

jelenséget, hogy Európa népei évek óta — sőt tágabb értelemben évtizedek óta — ahelyett, hogy a világbéke boldog felvirágzását élveznék, a háború poklában vesznek el, emberek anyagi érdekeivel próbálnák magyarázni: álljanak meg és elemezzék alaposabban érvelésüket: nem rejtőzik-e oly fogalmak alkalmazásában, mint „az uralkodó osztályok érdeke”, „hadseregszállítók”, „bürokratikus és militáris ambíciók”, „gazdasági expanzió”, valahol csúfos előítélet? Elég szilárdak-e ezen érvek, hogy oly horribilis állítást megalapozzanak, mint amelyet bizonyítani akarnak?

Ezen kritikai munka itt nem feladat. Csupán futólag rámutatni akartam azon tétel elméleti vonatkozására is, hogy a világháború nem más, mint logikusan bekövetkezett stabilizálódása annak a hatalmas eszmének, mely Európa népeit még ma is áthatja, nevezetesen, hogy minden állam népének többre kell tartania saját államának nagyságát és gazdagságát, mint bármely más államét.

A világháború rossz üzlet, de, sajnos, ennél sokkal több: a legpusztítóbb kereszteshadjárat, melynek vallásos eszme a maga ájtatos híveit valaha feláldozta. És ez a vallás az állami szuverenitás kultusza.

Mért nem akadályozták meg a szocialisták a háborút?

A szocialista irodalom váltig hangoztatta a béke idején, hogy a háború semmi egyéb, mint burkolt kapitalista vállalkozás. Mikor azonban tényleg kitört a háború, akkor a szocialisták habozás nélkül eldobták az Internacionále zászlaját és siettek hitvallást tenni az állam mellett. A valóság az — mint azt ma felvilágosult szemmel látjuk —, hogy az Internacionále eszméjét a világ szocialistái sohasem gondolták és érezték át komolyan és végső konzekvenciáig. Az egész inkább csak próbálkozás maradt, első erőlködés az állameszme szuggesztív hatalmából való kibontakozásra, mellyel azonban annyira sohasem jutottak, hogy ideáljaikat a maguk és társaik húsába, vérebe átplántálják. Ami húsukban, vérükben megmaradt, az az élénk fájdalomérzékenység volt minden iránt, ami hazájuk nagyságát, gazdagságát csorbíthatná. S amikor egyszerre félreverték a vészharangokat Európaszerte, akkor elevenné vált ez a fájdalom és széfoszlottak a kozmopolita spekulációk. — Viselkedésük emlékeztet a XIX. század ismert ateistáira, akik vallásos hitben neveltetvén, mikor közeledni érezték halálukat, sorban megtértek az egyház ölébe.

Annakidején a szocializmusnak ezt a fellépését azzal magyarázgatták, hogy a munkásságnak is érdeke az állam nagysága. Optimisták voltunk! A materializmus különös opti-

mizmusával számítást véltünk felfedezni abban, ami pedig az emberiségen uralkodó eszmék pusztító megmozdulása volt. Különös vonása ez a modern materialisztikus kritikának, hogy látszólag leleplez, merészen dezilluzionálni akar, rámutatván az eszme mögött a mozgató érdekre, tényleg azonban és öntudatlanul megnyugtanni akar, mert céltudatosabbnak tünteti fel az emberiséget, mint amilyen, mikor az eszmei elvakultság mögött számító elmét vél felfedezni. De ha annak idején fel is merült a szocialisták állásfoglalásának ez a magyarázata, képzelhető ez ma, amikor 1917 júniusában első szavuk a béke, illetve háború feltételei közül ismét: „Elzász”, „Trentino”, „Kárpótlás” és a többi sok szerencsétlen véres téveszme!

Az eddigiekben igyekeztem kifejtetni, hogy a világháborús állapotot úgy kell tekinteni, mint az európai nagyhatalmak szuverén állami eszméjének és ez államok mai veszélyességének megfelelő *stabilis állapotot*. A veszélyesség okozza a jogos bizalmatlanság és kölcsönös megriadás járványait, melyek csak világháborúban csattanhatnak ki. Fejtegettem, hogy ezt az óriási veszélyességet a szuverenitás korlátozása nélkül csökkenteni nem lehet, s hogy ez az állameszmébe váгна, vagyis a népeknek saját államuk nagysága és gazdagsága iránt táplált meleg érzéseibe. Az úgynevezett háborús okok vagy célok, mint „Elzász”, „Konkurrencia”, „Szaloniki” stb. hatóerejét nem valamely hozzájuk fűződő emberi érdekek látom, hanem abban, hogy ezek az állam nagyságának és gazdagságának eszmei attribútumai. A világháborút úgy tüntettem fel, mint Európa népei részéről az állameszmének hozott véres áldozatot.

Rámotattam végül arra, hogy az állami eszme tényleg az egész nép lelkében, a szocialistákéban is benne él és hogy ez okozta az Internacionále bukását a háború kitörésekor.

Az európai eszme.

És ezen a ponton oda fordulok mindenkibe, aki nekünk, sok szenvedő társának, meg akarja hozni a békét: lássa át, hogy az új Internacionálét, melyen dolgozik, s mely nem félénk tapogatózás lesz, hanem húsunk és vérünk legyen, hogy ezt meg nem alkothatja, csak ha önmaga lelkében teremti meg először annak feltételeit. *Ha érzésben megmaradunk olyanoknak, mint voltunk a háború előtt, úgy ezután is megérdemljük a háborút, csakúgy, mint ezideig.* Ne ijedjünk meg ellenségeink seregeitől, ne vegyük ajkunkra az államok bűnös jelszavait, érezzük, hogy ezek csapdák, melyek visszarántanak a pusztulás örvényébe. Érezzük azt, hogy az Inter-

nacionále, az európai jogrend felállítása, elveszi ezeknek a szavaknak az értelmét, köddé foszlatja a legnagyobb seregek veszedelmét. Szeressük az egységes Európát, megcsonkított életünk újraalkotását. A világ élén haladó népek szabaduljanak fel a kölcsönös félelemből, az egymásnak emelt gátakból. Együttes munkával törjenek a természet erőinek és a föld kincseinek kiaknázására és akkor a gazdagságnak és jobblétnek új, nem látott korszaka nyílik meg előttünk.

Tekintsenek magukba a béke küldöttei és jussanak vele tisztába, hogy meg akarják-e teremteni ezt az új Internacionálet, avagy olyan békét akarnak-e, amely csak elrejtse néhány évre a háború továbbizzó parazsát. Tekintsenek magukba! Ha igazán ki akarnak ragadni bennünket a gonosz fergetegből, akkor először maguk legyenek tiszták, úgy vezessenek bennünket az új életbe!

A forradalomról — melyről mindenki beszél.

De ha eddigi érveim elégtelenek voltak, s azok alapján nem eszmélnek Európa pusztulásának keserves logikájára, ha, mint jó materialisták fel nem foghatják, hogy az európai civilizáció ma vagy holnap áldozatául eshetik egy nagy emberi téveszmének, akkor úgy szólok hozzájuk, mint politikusokhoz: nézzenek maguk köré, s ismerjék fel, hogy ütött a tizenkettedik óra. Mivel akarják megakasztani a háborúnál is szörnyűbb veszélyt, mely mindennap nyíltabban fenyegeti Európát. Ma már mindenkinek az ajkán ott halljuk e veszély nevét, kormányokén, népeken egyaránt, törvényhozótestületek termeiben és a piacon egyformán ejtegetik és oly könnyelműen hangoztatja az egész világ, akárcsak valamikor a háború szavát: azt mondják egyszerűen „ez forradalomra vezet”... Hogyan! hát nem tudjátok, hogy mit jelent, ha ez a szó testet ölt? Hogy a háború szenvedései eltörpülnek majd emlékünkből, ha ez bekövetkeznék!

És ez ellen ne tegyünk semmit? Béke munkásai, csak az európai jogrend megteremtése menthet meg minket a forradalomtól. Mert mi lényegében ez a forradalom, amelyről mindenki beszél? *A népek lelkiismeretének megmozdulása az, amely az állam eszméjétől szabadulni próbál.*

Mert ki ne látná, hogy mi ment végbe e vérező világ lelkében! Emlékezzünk, hogyan kezdődött mindez: mikor a háború kitört, a seregek első rémítő megmozdulása után vallásos haraggal tört ki Európa népeinek lelkéből: „ez a valóság! a háború, a haza az igazság!” Az állam eszméje nem sejtett erővel ragadta meg akkor a népeket. Meghódította a szocialisták millióit, akikről pedig azt hittük, hogy már sikerült nekik magu-

kat lelki köréből kivonni. És a háború láza napról-napra tovább hódított. Európa intellektuella, ez a sok ezer meg ezer ember, ki egyformán beszéli Európa nyelveit és kiknek szelleme egyformán táplálkozott mindegyiknek kultúrájával, ez a sok száz és ezer magányos, függetlenségre törekvő elme, egyik a másik után tagadta meg az Internacionále eszményét, melynek pedig mindegyikük egyénisége egész összetételében élő dokumentuma volt. Sok ezer krízis játszódott le akkor és végződött a tömeg győzelmével. Ifjak és férfiak ezrei állottak tétován Európaszerte a meginduló háború léleksiketítő zajában, választ keresve minderre, a maguk igazát, mely szívükből jöjjön és erőt adjon nekik a magányban. Tudjuk, hogy a legtöbben nem találták meg a választ és elrohantak a tömeggel, sokan némán, sokan hangos ajakkal, de mind elrejtve szorongó kétes szívüket keblükben. *Akkor* az állam eszméje legnagyobb megvalósulásának napjait élte: az első áldozatok csak táplálták a háborúnak egyre terjedő szugesztív hatalmát.

De azóta három év telt el!... Európa népei alig emlékeznek vissza e három év mögé, annyira megváltozott minden ezalatt. Más az élet minden ízében, a munka, a remény, a halál, — az ég színe és a kenyér íze, minden megmászult. Minden hangnak más a visszhangja, minden szónak más az értelme. Keserűséggel telt szívek milliói keresnek enyhülést. Lázongó fájdalom lüktet milliók ereiben. A háborús eszmék zaja rég elcsendesült már, csak az eszmék mélyebb kényszere, az önkéntelen cselekvés törvényei tartják még hatalmukban az emberiséget. Zagyva szitkokat és jelszavakat hallunk mindenfelé és a népeket a régi merderben azt tartja csupán, hogy nem tudják, *mi egyebet tehetnének?* Lelkükben elkeseredés viaskodik az állami eszme belső erkölcsi kényszerével. Az elkeseredés naponta növekszik, de még nem adta meg azt a végső erőt, mellyel a lélek régi alapjáról elrugaszkodni képes. Még azt mondják: „mi egyebet tehetünk!” s még nem hangzott el a végzetes alternatíva: *inkább akármit!* De figyeljünk, az első lépés már megtörtént. Oroszország népe véres zavargásokban próbálta meg megtagadni az állam hatalmi létét, a népek önrendelkezési jogát tette alapelvévé és bűnösöknek bélyegezte az állam legszentebb aspirációit. S megtörtént, hogy seregei, hazájuk védelmében, nyílt csatában megtagadták az engedelmességet. Oroszországban egyelőre újra rend van. Egyelőre. De a népek lelkében a küzdelem folyik tovább.

Béke munkásai, politikusok, nektek kell megadni az iniciatívát, míg még kezetekben van! Civilizációnk fennmaradását csak az egyesült Európa eszméje biztosíthatja; ne várjunk, míg a népek elkeseredése forradalmak szenvedésein át valósítsa

meg azt. Ne legyetek óvatosak és halogatók, végzetes óvatosság lesz az. Csak gyors, határozott és messzemenő rendezése a nemzetközi jognak a népek önrendelkezési joga alapján mentheti meg Európát oly megrázkódtatástól, mely borzasztóbb lenne, mint minden, amit eddig átéltünk.

A béke.

Azon félelmünk, hogy a természetes fejlődés nem tudja Európának mai háborús szervezetét átalakítani a béke szervezetévé, hanem, hogy ehhez forradalomnak kell jönnie, még megerősödik, ha a tartós béke biztosítékait meghatározni próbáljuk. Arra vezet ugyanis a meggondolás, hogy csak az európai államok szuverenitásának megszüntetése és közös európai hadsereg (rendőrség) szervezése teheti a békét biztossá és hogy minden közbenső állapot, melyet döntőbíráóságok, fegyverkezési korlátozások stb. által teremthetnénk, a háború eshetőségét alig korlátozná! Amíg tudniillik az államok, csak bármily kevéssé is veszélyeztetve érezhetik magukat egymás által, addig semmiféle megállapodás nem fogja visszatartani őket attól, hogy óvintézkedéseket ne tegyenek és a fokozódó kölcsönös óvintézkedésekből a legrövidebb időn belül háború fog kitörni. Ha a bizalmatlanságra csak egyetlen kis ok is van közöttük, úgy ez önmagából teremt majd száz hatalmas okot. Amíg tehát a legfőbb végrehajtó hatalom minden államon belül az állam, addig semmiféle megállapodás nem akadályozhatja meg azt annak legmesszebbmenőbb kifejtésében.

A népek lelkében a hatalmi eszme benne él. Mert a népek úgy érzik, hogy az, amiből a hatalom árad, annak léte mindenüknek forrása és halálos rémület fogja el őket, ha fenyegetve érzik azt. Míg tehát az állam a legfőbb hatalom, addig élni fog az állam hatalmi eszméje is és szükségképpen keresztül fog törni minden megállapodás, mely ezen alapeszméjének ellentmond.

Haszontalan dolog tehát az államokkal oly megállapodásokat íratni alá, melyek természetükkel ellenkeznek. Csak egy megoldás van: a legfőbb hatalmat a nemzetek *főlé* helyezni, állandó európai hadsereget állítani fel, mely az Egyesült Államokkal egyetemben biztosítsa civilizációnk uralmát a földön.

Minden közbenső intézkedéssel sisyphusi munkát végzünk. Bármilyen messze taszítja is fel Sisyphus válla a szirtet a lejtőn, ha elhagyja, dübörögve gördül az le újra a mélybe. Míg csak egyszer a tetőre fel nem görgeti, végtelen fáradsalmától addig meg nem pihenhet.

Határtalan szenvedéseink, Európa népei, meg nem könnyülnek, míg az utolsó betűig be nem teljesül a mi igaz szövetségünk.